

MEDIJI I OBRAZOVANJE

- Sažetak -

Ovaj tekst tretira odnos medija i obrazovanja na način da propituje modalitete medijskog uticaja u obrazovnom prostoru, navodeći prednosti i nedostatke u korištenju medija i kao sredstva i kao instituta obrazovanja.

Ekspanzija razvoja medija u samo polustoljetnom periodu, brzo je pokazala opseg medijskog uticaja¹ na sve domene društvenog života, među kojima je obrazovanje, ispostavilo se, jedna od najosjetljivijih. Tekst stoga, na teorijskom nivou, problematizira pozitivne i negativne odraze medija na obrazovanje, podcrtava na koji način mediji mogu pozitivno doprinijeti obrazovnom procesu, te s kojim se temeljnim dilemama današnje globalno društvo susreće u raspravama o simbiotskom dejstvu medija i obrazovanja.

S obzirom da uticaj elektronskih/digitalnih medija (radija, televizije i Interneta) nedvojbeno uživa primat nad ostalim, težište razmatranja u ovom tekstu je postavljeno na televiziju i Internet.

Tekst u najkraćem propituje i uticaj medija na održanje rodnih stereotipa, metodom pseudoobrazovanja. Stavovi i zaključci ovog članka ne pretendiraju da ponude inkluzivna rješenja ili generalne ocjene, već potaknu na razmišljanje o izuzetno širokom polju susretanja medija i obrazovanja i ishodima tih susreta na pojedince i društvo.

Ključne riječi: mediji, (klasično) obrazovanje, uticaj, znanje.

Uvod

Znate li šta je midolina?² Ukoliko je odgovor negativan i pod pretpostavkom informatičke pismenosti, gotovo izvjesno je da ćete značenje navedenog pojma potražiti koristeći neki od internetskih pretraživača. Koliko ste puta upotrebom istog sredstva pokušali saznati sve o dijagnozi koju vam je

---

¹ Prema izvještaju Svjetske zdravstvene organizacije, dijete rođeno 1998. godine će do 2025. pred televizorom provesti ukupno 12 godina (Gone, 54)

² Vrsta slova, tip. (Vujaklija, Milan. Leksikon stranih reči i izraza.)

ljekar upravo postavio? Zar ćemo zaista lično provjeravati da li žirafa dnevno spava samo dvadeset minuta, ako je tako izrečeno u obrazovnoj emisiji etablirane i renomirane producenčke kuće?³ I zar nam se, na kraju ovog mikrosvrta na svakodnevni princip usvajanja informacija ne čini da znamo sve i da znanje nikada nije bilo dostupnije?

Prihvatajući ideju da je proces učenja zahvaljujući medijima⁴ bitno olakšan i da je, što je za obrazovanje⁵ najbitnije, dostupniji od onog koji nudi klasični način, u školama i prema nastavnim programima, svako razmatranje odnosa medija i obrazovanja moralo bi makar ponuditi odgovore na sljedeća pitanja: Kakvu vrstu obrazovanja mediji pružaju, ili, što je za kritički diskurs još važnije, žele pružiti? Na koji način to kane ostvariti? Kako legitimizirati znanje stečeno posredstvom medija? (Oni još ne izdaju diplome za gledanje TV programa ili čitanje novina.) Da li su medijska trka za profitom i proizvodnja obrazovnog (u principu materijalno neprofitnog) medijskog sadržaja nepopravljivo suprotstavljeni?

Bitno je u promišljanju odnosa medija i obrazovanja spoznati na koji način prednosti sticanja znanja posredstvom medijskih kanala mogu biti maksimalno iskorištene za ono što se nezgrapno zove „opće dobro“, te, analogno tome, od kojih produkata medijske proizvodnje treba napraviti kritički otklon u obrazovnom smislu, odnosno razmotriti pojam medijskog obrazovanja kao „sticanja sposobnosti za kritičko iščitavanje medija“ (Gone, 24).

U nastavku će, bez ulaženja u analizu obima i sadržaja onoga što se naziva obrazovnim programom ili štivom u ponudi medijskog prostora, biti izneseno nekoliko argumenata u prilog i „na štetu“ medijskog uticaja u obrazovnom prostoru.

Pro media

Jedno od najdragocjenijih obilježja medija je, bez sumnje njihova široko-dostupnost. To posebno dolazi do izražaja u državama, nepopularno nazvanim trećim svijetom,⁶ u kojima obrazovanje još nije sistemski uređeno ili gdje čak i temeljno obrazovanje, odn. opismenjavanje zbog geografskih,

---

³ WildCam Africa – magazin u produkciji National Geographic.

⁴ Najjednostavnija, a najobuhvatnija definicija medija je da su oni sredstva i prostori koji omogućavaju ali i podrazumijevaju komunikaciju.

⁵ Obrazovanje, epistemološki, u najkraćem predstavlja proces usvajanja novih znanja, no suštinski je riječ o „normiranju“ pojedinaca na način da postanu društveno prihvaćeni (vidjeti Gone, Žak: Mediji i obrazovanje, 21str.).

⁶ Termin koji označava najsiromašnije kutke planete, nastao u vrijeme hladnog rata.

materijalnih ili tradicionalnih prilika široj populaciji ostaje van dometa. Drugim riječima, ma koliko i ma iz kojih razloga da je nedostupno klasično obrazovanje, velik dio praznine uzrokovane time mogu popuniti upravo mediji. Informacije kao mikročestice znanja, plasirane posredstvom medija, pogotovo elektronskih i digitalnih, sve su dostupnije i zbog činjenice da putujući eterom dopiru i tamo gdje nema osnovne infrastrukture za prodor medija ili gdje jedan medijski kanal (TV program, isti primjerak novine ili isti računar) konzumira više pojedinaca.

Za razliku od klasičnog institucionalnog obrazovanja, raznovrsnost obrazovnog sadržaja u medijima nema granice. Dok je u okviru jednogodišnjeg obima nastavnih jedinica nekog školskog predmeta ograničen broj tema koje će učenicima biti ponuđene, širina dijapazona medijskog obrazovnog sadržaja zavisi samo od kreativnosti i domišljatosti urednika. Isto tako, autonomija izbora pri konzumiranju medijskog sadržaja neuporediva je s onom u obrazovnim institucijama. Dok je jednostavnim prebacivanjem TV kanala, učitavanjem nove internetske stranice ili listanjem časopisa vrlo jednostavno promijeniti medijski sadržaj, situacija u kojoj učenici predavaču na času saopćavaju da više ne žele slušati o nekoj temi, teško je zamisliva i ostvariva.

Shvativši medije samo kao sredstvo prenosa informacija, nameće se još jedna prednost medija u odnosu na klasično obrazovanje—obrazovanje na daljinu (e-learning).⁷ Zahvaljujući ovom metodu, pohađanje nastave s bilo kojeg mjesta na planeti suštinski postaje samo stvar temeljne organizacije vremena i resursa, a pravo svih na obrazovanje nikad bliže potpunom ostvarenju, barem teoretski. Mediji kao sredstvo također pomažu bržem usvajanju informacija, odn. novog znanja. „Digitalizirane se informacije mogu lakše montirati potpomognute slikom, animacijom i zvukom, istovremeno djeluju na više osjetila dajući potpunu informaciju“ (Nadrljanski 528). Velik broj autora se, poput Gonea slaže s prethodnom konstatacijom, ističući da su „izuzev škole, koja prvenstvo daje štampanoj građi, komunikacioni sistemi uglavnom vizuelnog karaktera“ (Gone 25).

Posljednja, ali ne manje važna karakteristika medija u kontekstu obrazovanja je mogućnost samoučenja. Za usvajanje novih znanja posredstvom medija, ne samo da nije potrebna učionica nego ni učitelj.

---

⁷ Savladavanje nastavnog gradiva i provjera znanja pomoću modernih sredstava komunikacije, poput videa ili Interneta, bez nužnog boravka u obrazovnim institucijama.

Contra media

Svaki od proargumenata iz prethodnog poglavlja ujedno je i slaba karika medijske intervencije u obrazovnom prostoru. Činjenica da je u medijima moguće plasirati najrazličitiji sadržaj povlači pitanje kontrole njegovog kvaliteta i uticaja. Kontrola medijskog materijala mahom je ograničena na regulaciju neprimjerenih, potencijalno uvredljivih ili otvoreno diskriminatornih sadržaja. Kvalitet i analitička dubina medijskog sadržaja ostaju neizmjereni, a količina novih saznanja i uticaj koji će apsorbovani sadržaj imati na pojedinca ostaje na nivou njegovog subjektivnog doživljaja. Ovdje se vraćamo na pitanje iz uvoda: Kakvu vrstu obrazovanja mediji pružaju, tačnije žele pružiti? Onu koja će uz otvoreni ili prešutni blagoslov dominantne ideologije učvrstiti postojeće društvene norme, ili onu koja će obradom tema iz različitih uglova stvoriti pretpostavke za razvoj kritičke misli, koja u konačnici može dovesti i do negiranja te norme? Prva u medijskom prostoru gotovo nikada neće ponuditi temu koja u pitanje dovodi, primjerice, važeće standarde u književnom jeziku, dok će druga preuzeti višestruki rizik – da u masovnoj publici bude odbačena kao nepopularna i buntovna, a time finansijski neodrživa. Pojednostavljeno rečeno, da li je opći pad kvaliteta medijske produkcije (recimo televizije) u vidu prekomjernog emitiranja reality showsa ili sapunica⁸ na štetu obrazovnog programa posljedica zahtjeva publike, ili svjesnog ograničavanja razvoja kritičkih sudova? „Kao glavni razlog zbog čega ne prate obrazovne programe/emisije 59.7% učenika ističe njihov termin prikazivanja“ (Mediji i obrazovanje, 16). U konačnici, zapitajmo se jesmo li pojedinačno skloniji stavu da su institucionaliziranje i standardizacija obrazovnog sadržaja u medijima bespogovorno nužni ili bi oni u tom slučaju bili samo preslika nastavnih planova i programa na modernija i brža komunikacijska sredstva? I šta bi u tom slučaju značila formulacija: sloboda medija?

Nadalje, da li je uopće moguće legitimizirati obrazovanje stečeno posredstvom medija? Uspješni takmičari televizijskih kvizova nepobitan su dokaz da se gomila znanja u vidu faktografskih činjenica brže i trajnije stiče provođenjem dovoljne količine vremena pred TV ekranima u kviz-terminima ili pretraživanjem Interneta nego u klasičnim institucijama obrazovanja ili iščitavanjem literature. Isto tako, legitimizacija metode učenja na daljinu nije ni upitna ni neizvodiva, ali osim regulatornog tijela na nacionalnom nivou koje odobrava i kontrolira ovakav način obrazovanja zahtijeva i visoke sigurno-

---

⁸ Činjenica da se reality shows i sapunice emitiraju u terminima bliskim prime timeu (najgledanijem) terminu svjedoči u korist namjere medija da „normiraju“ široki krug pojedinaca.

sne standarde u informacijskim tehnologijama. Kada je riječ o Internetu kao izvoru informacija i znanja, provjera njegove tačnosti i autentičnosti postaje sve teža što je više mjesta na globalnoj mreži prepuštenih posjetiocima da kreiraju njihov sadržaj (primjer Wikipedije).

Mediji su, također, često korišten instrument manipulacije u smislu trajnog održanja stereotipa, što razmatra naredno poglavlje.

Medijska stereotipizacija roda

U obrazovnim sistemima postoje čitave oblasti ljudskog interesovanja koje nisu obuhvaćene nastavnim gradivom. Kao što neki autori primjećuju, na mjestu takvih praznina mediji se (prvenstveno štampani) pojavljuju kao rijedak i dragocjen izvor informacija. Primjerice, seksualnost je jedna od tema koju rado obrađuju tinejdžerski i ženski časopisi, a o kojoj se izuzetno rijetko i često neadekvatno govori u porodici ili školi⁹. Međutim, upravo na ovom primjeru vrlo je lako uočiti medijsku intenciju ka stvaranju društveno prihvatljivih obrazaca ponašanja. Od članaka ili priloga koji tumače fiziološke promjene uslovljene razvojem seksualnosti kod djece pubertetskog uzrasta do instant-savjet-tema tipa „vratite strast u bračnu postelju u pet koraka“, mediji svojevrsnim monopoliziranjem teme seksualnosti postaju njeni vrhovni tumači. Pri tome su pojave koje prate rečenu sferu vrlo često obrađene na nivou rubrika „vi pitate - mi odgovaramo“, psihotestova ili kratkih uputa ljekara - novinskih saradnika, što marginalizira štetu izazvanu odsustvom teme seksualnosti iz nastavnog gradiva. Upućujući konzumente vlastitog sadržaja da se ponašaju na ovaj ili onaj način, pod geslom „naučite da...“, mediji učvršćuju, umjesto da propituju, utemeljene obrasce ponašanja za koje se u velikom broju radi o stereotipima. Tako je, primjerice, u vezi sa seksualnošću sve izvan matrice heteroseksualnosti nemoralno ili patološki i u najboljem slučaju biva tretirano kao društveni sindrom koji treba pažljivo nadzirati.

Domen mode je, možda, prostor najinvazivnijeg djelovanja medija u održanju stereotipa. Ženama se kroz reklame, članke i savjete od najranije mladosti sugerira da je briga o vlastitoj vanjštini njihova obaveza o čijoj svrsishodnosti je svaka rasprava suvišna (žena koja ne boji sijedu kosu je zapuštena, a muškarac koji dobija sijede je šarmantan). Ni muški dio populacije nije pošteđen „normiranja“. Čitav je niz specijaliziranih časopisa i TV

---

⁹ Simić, Mima u *Stereotyping: Representation of women in print media in Southeast Europe* (171).

emisija koji propagiraju pravila maskuliniteta i poručuju kakva odijela nosi, gdje se hrani i šta vozi „pravi muškarac“.

Zaključak

Pojednostavljivanje obrazovnog procesa na način da nova saznanja postaju dostupna neograničenom broju ljudi, te prezentiranje informacija tako da njihovo usvajanje i pamćenje bude brže i trajnije, nemjerljiv je doprinos medija u obrazovanju. Visok stepen autonomije u odnosu pojedinca spram medija, u smislu voljnog izbora njihovog konzumiranja, također je jedna od karakteristika kojom se klasični vidovi obrazovanja nikada neće moći pohvaliti. Dostupnost, troškovna efikasnost i ušteda vremena uvijek će svjedočiti u korist medija u odmjeravanju snaga s institucionalnim obrazovanjem. No u širokom dijapazonu pogodnosti koje mediji u procesu učenja pružaju, oprez nije samo preporučljiv nego i nužan. Sloboda da možemo birati hoćemo li „upiti“ medijski sadržaj ili ne, ne umanjuje činjenicu da je prijem sadržaja iz nekog medijskog kanala i dalje na nivou konzumerizma. Dakle, uzimamo koliko i kada želimo, ali na ponuđeno teško ili nikako ne utičemo. Kao sa svakom pojavom koja ima neskrivenu tendenciju brzog širenja i „sjedinjavanja“ sa svakodnevnim životom pojedinca, i u slučaju medija se događa da usljed brzog prihvatanja i navikavanja na njihove pojavne oblike, zaboravljamo pravovremeno iskoristiti oštricu kritike.

Baš kao što je slučaj u klasičnom obrazovanju, medijski prostor je javan i kao takav nosi veliku odgovornost za ono što je u njemu izrečeno. Iako se stiče globalni dojam da zabavljačka uloga medija odnosi prevagu nad informativnom i obrazovnom, cjelokupan medijski sadržaj u prenesenom značenju moguće je smatrati obrazovnim. Bitna dilema s tim u vezi je još u ranim fazama obrazovnog procesa uputiti one koji uče da na kritički način promisle o namjerama „učitelja“ i „gradiva“ obrazovnog medijskog sadržaja.

Marina Kavaz Siručić

MEDIA AND EDUCATION

- Abstract -

This text treats the relation between media and education, questioning the modalities of media impact in educational area, stating the advantages

and disadvantages in using media both as resource and as educational institution.

The expansion of media development in the last five decades shows the extent of media impact in all areas of civic society including education which turns out to be the most sensitive one. Therefore, we are treating on theoretical level positive and negative reflections of media on education, underlining the ways media can positively contribute to education process and the fundamental dilemma which global society meets in discussions on symbiotic effect of media and education.

Regarding the primacy of electronic/digital media (radio, television, Internet) over the other, we focus on television and Internet. Furthermore, our issue is the influence of media on maintaining working stereotypes by pseudo education. Point of view and conclusions of this article do not intend to offer general solutions or assessments but try to encourage the consideration of this extremely wide area and its impact on individuals and society.

Keywords: media, (classical) education, impact, knowledge.

Literatura:

- **Althusser, Louis.** *Ideology and ideological State Apparatuses.* London: New left books, 1977.
- **Bakšić-Muftić, Jasna.** *Ženska prava.* Sarajevo: Prvni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2006.
- **Bilić, Marko, Nadrljanski Mila i Đorđe.** *Digitalni mediji u obrazovanju.* Split: Pomorski fakultet. <<http://infoz.ffzg.hr/INFuture/2007/pdf/708%20Nadrljanski%20&%20Nadrljanski%20&%20Bilic,%20Digitalni%20mediji%20u%20obrazovanju.pdf>> pristupljeno 26.12. 2009.
- **Gone, Žak.** *Obrazovanje i mediji.* Beograd: Clio, 1998.
- *Mediji i obrazovanje.* Podgorica: Istraživački centar Instituta za medije Crne Gore. 2006.
- **Moranjak-Bamburać, Nirman, Adla Isanović, Tarik Jusić** ed. *Stereotyping: Representation of Women in Print Media in South East Europe.* Sarajevo: Mediacentar, 2006.